

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ НАРАТИВИ: РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

MODERN PEDAGOGICAL NARRATIVES: IMPLEMENTATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS BASED ON PARTNERSHIP PEDAGOGY

У статті розглянуто проблематику щодо висвітлення основних педагогічних наративів, які превалюють у сучасних закладах освіти через акцентування уваги на модернізації підходів до викладання дисциплін на засадах партнерських активностей (діяльності), що сприятимуть підвищенню рівня якості надання освітніх послуг здобувачам і здобувачкам освіти, їхньому особистісному зростанню та самовдосконаленню в контексті подальшого професійного поступу. Проаналізовано трендові методологічні підходи щодо здобуття нових знань, опанування ключових умінь і навичок задля активного, гармонійного, щасливого життя та продукування творчих можливостей у сучасному суспільстві.

Проаналізовано напрями в межах освітнього простору сьогодення, які потребують докорінної трансформації. Одне з чільних місць приділяється особливостям організації проектної діяльності здобувачів освіти, адже сама вона спроможна сприяти розвитку різних типів мислення та роботи в команді, що є запорукою для реалізації активностей майбутніх професіоналів і професіоналок. Висвітлено основні засади фасилітаційної / фасилітаційної функції сучасних освітян / освітянок, які мають реалізовувати освітній процес на засадах партнерської взаємодії / педагогіки партнерства. Неабияке значення надається дослідженню інтегрованих змістових ліній у межах осучаснення підходів до здійснення дослідницької діяльності.

Педагогіка партнерства є важливим компонентом сучасної освіти, що сприяє підвищенню якості надання освітніх послуг, особистісному зростанню та самовдосконаленню здобувачів освіти.

Партнерські активності можуть бути ефективним інструментом реалізації державно-громадського управління закладом освіти. Вони дозволяють залучити до освітнього процесу представників громадськості, які можуть надати допомогу в реалізації таких завдань, як розвиток творчості здобувачів освіти, формування громадянської компетентності здобувачів освіти та формування ціннісних орієнтирів здобувачів освіти. Наприклад, громадські організації можуть надати допомогу у організації проектної діяльності здобувачів освіти, проведенні конкурсів, фестивалів та інших заходів, пропаганді здорового способу життя, формуванні толерантності та взаємної поваги між здобувачами освіти.

Концептуальні засади проблематики розвідки висвітлено завдяки використанню теоретичних методів науково-педагогічного дослідження (методи аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення та конкретизації). У статті репрезентовано низку порад, які дають змогу втілювати в життя модернізаційні вектори на шляху до оновлення освітнього процесу загалом і викладання низки дисциплін зокрема.

Ключові слова: педагогічні наративи; освітній процес; педагогіка партнер-

ства; фасилітація; модернізація; проектне навчання; дослідницька діяльність (активність); критичне мислення; вебконтент; державно-громадське управління.

The article discusses the issue of highlighting the main pedagogical narratives that prevail in modern educational institutions by focusing on the modernization of approaches to teaching disciplines on the basis of partner activities that will contribute to improving the quality of educational services provided to students, their personal growth and self-improvement in the context of further professional progress. Trendy methodological approaches to acquiring new knowledge, mastering key skills and abilities for active, harmonious, happy life and generating creative opportunities in modern society are analyzed.

The article analyzes the areas within the educational space of today that need radical transformation. One of the leading places is given to the specifics of organizing project activities of students, because it itself is able to promote the development of different types of thinking and teamwork, which is the guarantee for the implementation of activities of future professionals. The main principles of the facilitative function of modern educators, who must implement the educational process on the basis of partner interaction / pedagogy of partnership, are highlighted. Significant importance is attached to the study of integrated content lines within the modernization of approaches to research activities.

Partnership pedagogy is an important component of modern education that contributes to improving the quality of educational services, personal growth and self-improvement of students.

Partner activities can be an effective tool for implementing public-private management of an educational institution. They allow to involve representatives of the public in the educational process, who can provide assistance in the implementation of such tasks as the development of creativity of students, the formation of civic competence of students and the formation of value orientations of students. For example, public organizations can provide assistance in organizing project activities of students, holding competitions, festivals and other events, promoting a healthy lifestyle, forming tolerance and mutual respect between students.

The conceptual foundations of the research problem are highlighted through the use of theoretical methods of scientific and pedagogical research (methods of analysis and synthesis, comparison, generalization and concretization). The article presents a number of tips that will make it possible to implement modernization vectors on the path to updating the educational process in general and teaching a number of disciplines in particular.

Key words: pedagogical narratives; educational process; pedagogy of partnership; facilitation; modernization; project training; research activity (activity); critical thinking; web content; public administration.

УДК 37.014/.018

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.2.51>

Марчук І.В.,

здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії, спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Постановка проблеми. У контексті деталізованого висвітлення сучасних освітніх наративів, що постали перед освітянською спільнотою та здобувачами / здобувачкам освіти, є потреба в чіткому визначенні стрижневих аспектів, які панують у закладах освіти, та їхньому всебічному дослідженню через призму педагогіки партнерства та трендових технологій навчання. Зважаючи на вищезазначене, варто зацентрувати увагу на напрямках, які, на нашу думку, є основними каталізаторами кардинального переформатування орієнтирів у викладацькому поступі. Водночас постало питання щодо інтегрованого підходу до визначення та аналізу проблематики дослідження з комплексною фіксацією та чітким усвідомленням стрижневих векторів, що потребують модернізаційних змін. В умовах глобалізаційних процесів, ключовими є не знання, здобуті під час навчання у закладі освіти, а практичні навички, які допоможуть у подальшому вирішити низку професійних і життєвих питань.

Отже, не менш важливою є деталізація механізмів щодо пошуку ефективних підходів, які сприятимуть осучасненню стандартних методів, прийомів і технологій навчання під час репрезентації освітнього контенту. Вагоме значення на розвиток усіх сфер життєдіяльності сучасного індивідуума має вплив диджиталізованих (цифровізованих) процесів. Саме вони є «мотиваторами» до значного посилення активностей у межах використання сучасних інформаційних технологій під час реалізації освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів сучасних педагогічних наративів спостерігається у наукових доробках багатьох вітчизняних дослідників. Н. Блащук-Дев'яткіна проаналізувала дистанційне навчання як окремий фрагмент особливої педагогічної технології в організації освітнього простору [1]. О. Галіцан, Т. Койчева та З. Курлянд зосередили увагу на продукуванні ідеї про своєрідність професійної діяльності викладачів і викладачок, здійснивши фокус на інноваційності їхніх професійних активностей, дуальній центрованості та інтегрованому контексті [2]. С. Горбаченко досліджено інформаційні технології у форматі важелю на шляху до збереження ефективності освітнього процесу в умовах війни [3]. О. Гречаник деталізовано використання аудіовізуальних засобів у процесі дистанційного навчання [4]. М. Золочевська звернула увагу на питання щодо організації та проведення семінарів на платформі «Moodle» [5]. Особливості «конструювання» стратегічної траєкторії системної модернізації освіти в контексті підвищення її якості висвітлені через науковий доробок М. Кириченка та Г. Дмитренка [6]. Т. Конівіцька зосередила увагу на проблемах та викликах у межах вивчення риторки завдяки реалізації особистісно орієнтованого

підходу до навчання [7]. С. Лікучовою репрезентовано ключові наративи у застосуванні методу проєктів у процесі навчання здобувачів і здобувачок освіти [8]. К. Музичук розглянуто шляхи розвитку критичного мислення, зважаючи на тренди змішаного навчання [9]. О. Тадеуш зосередила увагу на типології навчальних проєктів у межах різних класифікаційних ознак, обґрунтувавши специфіку організації, етапи виконання та доцільність застосування методу проєктів як форми продуктивного навчання [10]. О. Філоненко проаналізовано вектор науково-дослідницького поступу майбутніх викладачів і викладачок у процесі їхньої професійної підготовки [11]. О. Хмельницька та Л. Ткаченко розглянули особливості застосування технології критичного мислення під час вивчення дисциплін педагогічного спрямування [12]. Н. Яремчук та О. Лавро концептуально визначили можливості та перспективи дистанційного навчання, зважаючи на реалії сьогодення [13].

Як бачимо, сучасні дослідники висвітлюють широкий спектр інноваційних векторів. Чільне місце надається диджиталізованим (цифровізованим) практикам, питанням ефективної фасилітаційної / фасилітативної діяльності, проєктним активностям тощо. Водночас низка тематичних напрямів присвячена окремим педагогічним аспектам. На часі – їхня більш глибока характеристика через призму інтегрованих парадигм та людиноцентричних освітніх підходів на шляху до інноваційного продукування педагогічних ідей, які акумулюватимуть у собі дві змістові «константи»: теоретичну та практико орієнтовану.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Це дослідження висвітлює ключові аспекти різноманіття інноваційних підходів в сучасній освіті, що стає особливо важливим в умовах державно-громадських підходів до управління освітніми процесами. Диджиталізовані практики, ефективна фасилітаційна / фасилітативна діяльність, проєктні активності та інші інноваційні методи визначають та розширюють сучасні можливості навчання.

У контексті державно-громадського управління, де активна роль громадянського суспільства визначає напрями розвитку освіти, важливо глибше розглядати тематичні напрями. Інтегровані парадигми та людиноцентричні освітні підходи дозволяють враховувати індивідуальні потреби та розвиток кожного учня. Такий аналіз сприяє кращому розумінню вимог до майбутніх фахівців у сфері освіти.

Враховуючи динаміку змін у сучасному суспільстві, інноваційні підходи у навчанні є ключовим елементом успішної адаптації майбутніх фахівців до викликів і вимог ринку праці. Гнучкість, творчість та здатність до аналізу стають основними «м'якими» навичками, які формуються завдяки

інноваційним педагогічним підходам. Такий підхід не лише відповідає сучасним вимогам, але й сприяє формуванню висококваліфікованих та адаптивних спеціалістів, готових до ефективної участі в громадському та економічному житті.

Мета статті – визначити та детально проаналізувати ключові напрями в контексті реалізації освітнього процесу у вітчизняних закладах освіти, які потребують найбільш кардинальної модернізації задля оволодіння майбутніми професіоналами та професіоналками своєї справи, широким спектром трендових «soft skills» («гнучких», «м'яких» навичок), які допоможуть їм реалізувати свої професійні мрії та посісти непересічне місце у соціумі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання у закладі вищої освіти є певним «етапом-правонаступником» активностей, реалізованих у закладі загальної середньої освіти, на шляху до подальшого особистісного зростання індивідуума. Саме зі шкільної лави мають закладатися стрижневі навички в межах роботи з інформацією, репрезентованою у різних форматах. Водночас варто наголосити на важливості продукування фасилітаційного / фасилітативного супроводу. Під час навчання закладаються базові науково-дослідницькі навички, які допоможуть у подальшому успішно активізувати наукові ідеї (написання курсових робіт; участь у семінарських заняттях; формування кейсів у контексті участі у проєктній діяльності тощо). Водночас у фокусі уваги питання щодо особливостей підготовки до безпосереднього проведення дистанційних занять. На думку Н. Блащук-Дев'яткіної, подальший розвиток систем дистанційного навчання припускає забезпечення максимальної інтерактивності, адже не секрет, що навчання тільки тоді стає повноцінним, коли досягається імітація реального спілкування з викладачем [1, с. 8]. Н. Яремчук та О. Лавро дійшли висновку, що терміни «дистанційне навчання» і «дистанційна освіта», які часто використовують як взаємозамінні, не є тотожними. Вони вважають, що процес освіти контролюють освітні установи та викладачі, проте за навчання відповідає здобувач освіти [13, с. 80].

На нашу думку, саме оновлення практик у межах реалізації освітнього процесу стане позитивним чинником, що сприятиме розвитку різних типів мислення у здобувачів і здобувачок освіти. Так, К. Музичук вважає, що основним завданням сучасного викладача є вміння поєднання інтерактивних, інформаційно-комунікаційних технологій задля забезпечення розвитку критичного мислення [9, с. 64]. О. Хмельницька та Л. Ткаченко акцентують увагу на тому, що під час використання технології критичного мислення знання засвоюються міцніше і легше, адже інтерактивні методики розраховані не на заучування, а на творчий процес пізнання, на постановку проблеми та

пошуки її вирішення, можливість бачити й оцінювати альтернативи, встановлювати пріоритети, визначати достовірність і доцільність інформації, приймати необхідні рішення, коригувати помилки, зокрема і в процесі власного мислення, уміння використовувати графічні організатори, знаходити, аналізувати й інтерпретувати інформацію з різних джерел, презентувати результати роботи [12, с. 123].

Використання сучасних онлайн-сервісів (процес «віртуалізації» навчальних практик завдяки використанню сучасних віртуальних бібліотек, архівів, музеїв, аудіальних, візуальних / аудіовізуальних джерел тощо) посідає непересічне місце у межах реалізації освітнього процесу. О. Гречаник, продукуючи ідеї щодо дистанційного навчання, чільне значення надає аудіовізуальним засобам підвищення якості дистанційного навчання. На його думку, вони прискорюють і полегшують процес сприйняття та засвоєння навчальної інформації [4, с. 28]. С. Горбаченко аналізує особливості студентського ІТ-середовища та можливості сучасних онлайн-сервісів, акцентуючи увагу на тому, що в студентському ІТ-середовищі також використовують «Slack» – чат сервіс в режимі реального часу, який працює на основі каналів і акумулює в собі голосові та відеодзвінки (хоча ці компоненти «Slack» не такі популярні, як текстові чати). Наголошується на тому, що він дозволяє додавати картинки, GIF-анімації, обмінюватися документами та організувати групові чати [3, с. 109]. На думку М. Золочевської, завдяки засобам середовища «Moodle» можливо осучаснити таку важливу форму організації навчальної діяльності як семінар. При цьому викладачеві / викладачці важливо ретельно підходити до налаштувань параметрів семінару, підготовки документів, модерації процесу здавання робіт, організації оцінювання та взаємооцінювання тощо [5, с. 114].

У контексті здобуття професійних знань і практичних навичок (з елементами виваженого аналітичного мислення) неабияке значення мають дослідницькі активності. Саме вміння дібрати та закумулювати доцільний науковий контент зможе сприяти продукуванню нових ідей усіма учасниками та учасницями освітнього процесу. Уміння написати дослідження тісно взаємопов'язане з його авторською репрезентацією. Вагоме значення надається оволодінню навичками з ораторської майстерності. Так, Т. Конівіцька вважає, що вивчення риторики забезпечить зорієнтованість риторичної підготовки на можливості та потреби особистості в процесі її професійної підготовки, а також на створення сприятливих умов задля розвитку риторичної особистості [7, с. 155]. О. Філоненко стверджує, що необхідно сприяти посиленню ролі наукової діяльності в професійній

підготовці майбутніх викладачів. Увагу зосереджено та низці аспектів. Серед них:

- забезпечення спільної участі здобувачів і здобувачок освіти у виконанні конкретних науково-дослідних робіт;
- створення умов для творчого наукового зростання кожного індивідуума;
- стимулювання стійкого професійного інтересу до наукової праці;
- інтеграція навчальної та науково-дослідної діяльності;
- інтенсифікація та індивідуалізація освітнього процесу тощо [11, с. 71–72].

О. Галіцан, Т. Койчева та З. Курлянд вважають, що сучасний викладач є викладачем-новатором, «викладачем третього тисячоліття», який має не тільки адаптуватися до стрімких соціальних, економічних, ідеологічних змін, але й уміти аналізувати сучасні процеси, прогнозувати їхній розвиток, накреслювати шляхи подальших перетворень, брати участь у розробці сучасних наукових та методологічних концепцій, бути «провідником» змін та «транслятором» інноваційних перетворень у соціокультурному просторі [2, с. 87]. У цьому контексті варто наголосити на осучасненні підходів до викладання освітнього контенту через призму проєктних активностей. Так, С. Лікунова стверджує, що сутність проєктної технології полягає у стимулюванні інтересу до певних проблем, що передбачають володіння визначеною сумою знань через проєктну діяльність, яка акумулює в собі широкий спектр аспектів (розв'язання однієї або цілої низки проблем; показ практичного застосування надбаних знань від теорії до практики; гармонійне поєднання академічних знань з прагматичними, зважаючи на їхній баланс на кожному з етапів навчання тощо) [8, с. 48].

Під час реалізації проєктних активностей варто орієнтуватися на життєвий досвід усіх учасників і учасниць освітнього процесу. Попри різний вік, відмінності в особливостях проходження певних етапів соціалізації, прагненнях, уподобаннях та життєвих орієнтирах, – у кожного індивідуума є свої перемоги та поразки, свої здобутки та надбання. Зокрема, О. Тадеуш, на основі контент-аналізу робіт провідних науковців і фахівців-практиків, репрезентує розгорнуту типологію навчальних проєктів у межах різних класифікаційних ознак. Серед них – градація за видом діяльності, яка домінує в проєкті (дослідницький, пошуковий, творчий, рольовий, прикладний, інформаційний, ігровий, ознайомчо-орієнтований) [10, с. 143]. М. Кириченко та Г. Дмитренко констатують: «... якщо дитина, а потім і доросла людина буде мати високий індекс аналітично-пізнавальної активності на базі фундаментальних «ядер» знань, вона самостійно чи за допомогою наставників, яких знайде

сама, буде постійно мати необхідні їй знання та володіти актуальними вміннями та компетентностями» [6, с. 42]. Цей світоглядний наратив є актуальним у контексті впровадження проєктних активностей, адже саме вони сприяють власному пошуку та постійному самовдосконаленню у колі однодумців.

Отже, у процесі дослідницького поступу викристалізувалися ключові тематичні вектори, на яких варто зосередити увагу на шляху до реалізації основних викликів у межах імплементації педагогіки партнерства в освітній процес закладів освіти. Серед них:

- підходи до проведення заходів у варіативному форматі, зважаючи на особливості онлайн-та офлайн-середовищ;
- практики, що сприяють розвитку різних типів мислення у здобувачів і здобувачок освіти;
- особливості фасилітаційних / фасилітативних активностей освітян і освітянок;
- системне використання сучасних онлайн-сервісів / застосунків у процесі реалізації освітнього процесу («віртуалізація» навчальних практик завдяки використанню сучасних віртуальних бібліотек, архівів, музеїв, аудіальних, візуальних / аудіовізуальних джерел тощо);
- залучення здобувачів і здобувачок освіти до реалізації проєктної діяльності та наукових досліджень.

На нашу думку, доцільно сприяти систематичному формуванню авторських методів, прийомів і технологій навчання. Не менш трендове значення має використання сучасних сервісів / застосунків у межах проведення ефективних фідбеків. Ми переконані в тому, що фасилітативна / фасилітаційна діяльність викладачів / викладачок також має бути більш комплексною. Сучасна освітянська спільнота мусить усвідомити, що вимогою часу є залучення здобувачів і здобувачок освіти до активних форм роботи.

Висновок. У контексті реалізації освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства в Україні виявляються перспективи для трансформації сучасної освіти. Впровадження вищезазначених концептів сприятиме підвищенню якості освітніх послуг та активній взаємодії між освітнім закладом, громадськістю та державою.

Розглядаючи ключові напрями в контексті педагогіки партнерства, нам важливо враховувати державно-громадський аспект управління освітнім закладом.

Розвиток критичного мислення у здобувачів освіти: залучення громадськості до дискусій та обговорень сприятиме формуванню критичного погляду на освітні питання. Активна участь представників громадськості в процесі прийняття рішень стимулює розкриття різних точок зору та розвиток аналітичних умінь у студентів.

Використання сучасних онлайн-сервісів та застосунків в рамках «віртуалізації» навчальних активностей сприятиме забезпеченню доступу громадськості до відкритих онлайн-ресурсів та можливість взаємодії із здобувачами освіти у віртуальному просторі. Все це створює сприятливі умови для обміну досвідом та знаннями.

Фасилітація на шляху до продукування дослідницької майстерності та ораторських здібностей допоможе у залученні представників громадськості до проведення наукових заходів, сприяє розвитку дослідницьких навичок та вмінь ефективно висловлювати та аргументувати свої ідеї.

Системна самоосвітня діяльність дає можливість проявляти активну підтримку громадськості у створенні та використанні освітніх ресурсів, дозволяє створити відкрите освітнє середовище та підтримує ініціативи самостійної навчальної діяльності.

Участь у проєктних активностях, зважаючи на вітчизняні та міжнародні практики, сприятиме залученню громадськості у створенні платформ для взаємодії та обміну досвідом між різними групами і сприятиме вирішенню конкретних освітніх завдань.

Такий інтегрований підхід до реалізації освітнього процесу на основі педагогіки партнерства та державно-громадського управління може стати ключовим чинником підвищення ефективності освітнього середовища та формування висококваліфікованих та громадянськи відповідальних випускників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Блащук-Дев'яткіна Н. З., «Дистанційне навчання як окремий фрагмент особливої педагогічної технології в організації освітнього простору», у *Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи*: матеріали круглого столу за участю порадників академічних груп та викладачів факультету управління фінансами та бізнесу, Львів, Україна, 28 квіт. 2021. Львів, Україна: ФУФБ, 2021, С. 7–10.

2. Галіцан О. А., Койчева Т. І. та Курлянд З. Н., «Фасилітаційна компетентність викладача вищої школи як суб'єкта педагогічної діяльності». *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, № 4 (129), С. 84–89, 2019, DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2019-4-11>.

3. Горбаченко С. А. «Інформаційні технології як важіль збереження ефективності освітнього процесу в умовах війни». *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні*: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації (Україна, м. Одеса 3 трав. – 13 черв. 2022). Одеса, Україна: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 108–111.

4. Гречаник О. Є. «Використання аудіовізуальних засобів у процесі дистанційного навчання», *Організація навчання в умовах використання дистанційних освітніх технологій*: матеріали методологічного семінару, Т. М. Хлебнікова, Ред. Харків, Україна, 2021, С. 23–29. (Дата звернення: 7 квіт. 2023). [Онлайн]. Доступно: <https://bit.ly/3Mv1KA1>

5. Золочевська М. В., «Організація та проведення семінарів на платформі Moodle», *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, вип. 4, С. 108–115, 2018.

6. Кириченко М. О. та Дмитренко Г. А. «Стратегічна траєкторія системної модернізації освіти в контексті підвищення її якості». *ScienceRise. Pedagogical Education*, № 4 (5), С. 35–43, 2016, DOI: 10.15587/2313-8416.2016.67719.

7. Конівіцька Т. Я. «Проблеми вивчення риторики в контексті особистісно орієнтованого підходу у ЗВО». *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень*: зб. наук. пр. Вінниця, Україна: ТОВ фірма «Планер», 2018, Вип. 10 (13), С. 153–156.

8. Лікунова С. А. «Застосування методу проєктів у навчанні студентів ЗВО». *Наукові праці. Педагогіка*, т. 326, Вип. 314, С. 47–49.

9. Музичук К. «Розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти в умовах змішаного навчання», *Нова педагогічна думка*, № 3, С. 61–65, 2019.

10. Тадеуш О. М. «Метод проєктів як форма продуктивного навчання студентів», *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, сер. 16: *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*, вип. 29, 2017. С. 142–146.

11. Філоненко О. В. «Науково-дослідна діяльність майбутніх викладачів у процесі професійної підготовки». *Наукові записки. Педагогічні науки*, вип. 205, С. 69–73, 2022. DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-205-69-73.

12. Хмельницька О. С. та Ткаченко Л. В. «Особливості застосування технології критичного мислення під час вивчення дисциплін педагогічного спрямування у вищій школі», *ЛОГОΣ*: зб. наук. пр., С. 121–124, 2020, doi: <https://doi.org/10.36074/21.02.2020.v2.43>.

13. Яремчук Н. Я. та Лавро О. О. «Дистанційне навчання у ЗВО: можливості та перспективи», *Молодий вчений*, № 8 (96), С. 79–81, серп. 2021. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-8-96-17>.